

Državni izpitni center

M 0 7 2 5 2 1 1 3

JESENSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 30. avgust 2007

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV****1. *Analizirajte vrednote in norme kot sestavine kulture in pojasnite razmerje med njimi tudi na konkretnih primerih.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:

- opredelitev vrednot kot sistema idej, prepričanj o tem, kaj je dobro, zaželeno;
- opredelitev norm kot pravil, prepovedi in zapovedi o vsakodnevnem ravnanju;
- opredelitev razmerja med obema sestavinama: norme praviloma izhajajo iz vrednot neke kulture, zaradi različnih interpretacij vrednot pa je možno iz istih vrednot izpeljati tudi različne (nasprotno) norme;
- ponazoritev na konkretnih primerih (npr. iz vrednote humanizma lahko izpeljemo različne norme kakor prepoved smrtne kazni, evtanazije, umetne prekinitve nosečnosti itd., zaradi iste vrednote pa se lahko za vse naštetu tudi zavzemamo).

2. Medijske podobe homoseksualnosti se tudi v devetdesetih letih niso otesle medicinskih in psihiatričnih okvirov, tudi zato ne, ker je bila velika večina razlogov o izvoru homoseksualnosti proizvedenih v teh ustanovah ... Vrhovni sodnik Šinkovec se je v intervjuju leta 1974 zavzel za odpravo drugega odstavka 168. kazenskega zakonika, ki kriminalizira homoseksualnost ...

(Kuhar, R. (2003): Medijske podobe homoseksualnosti, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 55)

Razpravljajte o družbeni in kulturni pogojenosti dojemanja in opredeljevanja odklonskosti.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključijo:

- ugotovitev, da odklonskost ni inherentna lastnost ravnanja;
- da je zaradi pluralizma vrednot v modernih družbah meja med konformnim in odklonskim ravnanjem težko določljiva;
- da je odklonskost odvisna od naslednjih okoliščin (dejavnikov): v kateri družbi je bilo dejanje storjeno, kdaj je bilo dejanje storjeno, kdo je dejanje storil in kakšne so bile konkretne okoliščine;
- dojemanje in reguliranje odklonskosti se spreminja skozi čas.

3. *Razpravljajte o delitvi vlog v družinah v modernih družbah.*

Kandidati/ kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v odgovor naslednje:

- predstavijo dva glavna tipa delitve vlog v družinah (segregirano **ali asimetrično** in integrirano **ali simetrično** delitev vlog);
- ugotavljajo obstoj precej razširjenih prepričanj o uveljavljanju integrirane (simetrične) delitve od druge polovice 20. stoletja in analizirajo družbene procese, ki naj bi to uveljavljanje spodbujali (večja izobraženost žensk, zaposlenost žensk, pravna enakost moških in žensk, možnost razvez itd.);
- ugotavljajo, da so glede na rezultate različnih raziskav integrirane vloge prej mit kakor resničnost (večino gospodinskega in družinskega dela opravljajo ženske ne glede na to, ali so zaposlene zunaj doma ali ne; vloge so bolj integrirane v priložnostnih dejavnostih in pri odločanju);
- ugotavljajo vzroke za takšno stanje.

4. **Analizirajte in primerjajte vsebino pojmov življenjska raven, kakovost življenja in človekov razvoj.**

Kandidati/ kandidatke v odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:

- opredelitev življenjske ravni kot stopnje (kvantitativne) zadovoljenosti zlasti materialnih, pa tudi kulturnih potreb; vključijo indikatorje, kakor so prehrana, družbena varnost itd;
- kakovost življenja meri zadovoljenost potreb glede na želeno stanje; posebej poudarja potrebe, ki jih je moč zadovoljiti v družbenih odnosih, zato poleg objektivnih kazalcev vsebuje tudi subjektivne kazalce (občutek zadovoljenosti potreb);
- človekov razvoj povezuje različne vidike življenja ljudi in različne razsežnosti blaginje; vključuje tri indikatorje: zdravje, izobrazbo in življenjski standard;
- ugotavljajo razlike med pojmi.

5. **Razpravljajte o urbanem načinu življenja v sodobnih družbah.**

Kandidati/kandidatke lahko v svoje odgovore vključijo naslednje ugotovitve:

- sodobne družbe postajajo v procesih modernizacije **urbane družbe**;
- **mesta so središča** na poslovno-finančnih, kulturnih, znanstvenih, izobraževalnih in drugih področjih;
- ljudje v njih prepoznajo **boljše možnosti** iskanja zaposlitve in zadovoljevanja drugih potreb, to pa so vzroki za **množično priseljevanje**;
- koncept življenja posameznika temelji na **anonimnosti**;
- **organizacija družbenega življenja** v mestih je **bolj kompleksna** in s tem zahtevnejša (heterogenost, delitev na zasebno in javno sfero ...);
- oblikovanje **urbane kulture**;
- **degradacija okolja**;
- povečana stopnja **deviantnosti**;
- **segregacija** prebivalstva
- itd.

Za najvišje število točk (18–20 točk) morajo poleg definiranja urbanega načina življenja vključiti vsaj tri različne vidike urbanega življenja, o katerih **razpravljajo**. Razprava dokazuje njihovo obvladovanje vseh taksonomskih ravni, to pomeni, da navajajo dejstva in dokazujejo razumevanje teh dejstev, uporabijo svoje znanje, ko vključujejo primere iz življenja, razčlenjujejo in povezujejo vsebinske dele svojega odgovora in posamezne informacije tudi ovrednotijo (npr. z vidika pozitivnega ali negativnega vplivanja na posameznika ali skupnost, z vidika spreminjanja ali ohranjanja nekaterih značilnosti družbe ipd.).

Za ocenjevanje uporabljamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2**1. METODOLOGIJA SOCIOLOŠKEGA RAZISKOVANJA**

1. *Zahteva po upoštevanju pravil odgovornega govora (vir A) je bolj ali manj enaka zahtevi po objektivnosti sociološkega znanja. Pojasnite zahteve, ki jih vsebuje načelo objektivnosti v sociologiji. (3 točke)*

Objektivnost vključuje dve vrsti zahtev:

- raziskovalec mora čimbolj **izključiti subjektivna** prepričanja in vrednotenja (1,5 točke),
- raziskovalec mora upoštevati **vse podatke**, ki so potrebni za razumevanje raziskovanega problema (1,5 točke).

2. *Na kaj mislijo znanstveniki, ko trdijo, da so njihova spoznanja veljavna? (2 točki)*

Da so res osvetlili problem, ki so ga hoteli raziskati: da so upoštevali relevantne podatke.

3. *Pojasnite razliko med zanesljivostjo in veljavnostjo spoznanj. (2,5 točke)*

Zanesljivost se nanaša na kakovost merskega instrumenta, gre za natančnost merjenja izbranih pojavov (2 točki), veljavnost pa se nanaša na ustreznost podatkov (0,5 točke).

4. *Navedite še eno od načel znanstvenega spoznanja. (1 točka)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo še sistematičnost, preverljivost, splošnost itd.
Za ustrezen odgovor dobijo 1 točko.

5. *Za katero stopnjo (fazo) raziskovalnega dela je značilen stavek, ki je naveden v viru B? (1 točka)*

Opredelitev hipotez/e.

6. *Opredelite to fazo raziskovalnega dela in njen pomen. (2 točki)*

V odgovoru lahko kandidati/kandidatke navedejo, da:

- raziskovalci s hipotezo opredelijo odnose med raziskovalnimi pojavi (1 točka),
- mora biti hipoteza opredeljena tako, da jo je mogoče preveriti (1 točka),
- hipoteza vpliva na izbor raziskovalnih metod (1 točka),
- hipoteza vodi raziskovalca pri raziskovalnem delu (1 točka)

Za pravilno opredelitev ali navedbo namena hipoteze dobi kandidat/kandidatka po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

7. *Po smiselnem zaporedju navedite glavne stopnje raziskovalnega dela. (3 točke)*

Stopnje: od opredelitve problema do sklepov (3 točke za zaporedno navedbo vsaj šestih faz, znižanje za 0,5 točke za vsako manjkajočo fazo ali za neupoštevanje zaporedja).

8. *Pojasnite pojem metodološki pluralizem in navedite primer. (3 točke)*

Opredelitev: **Kombiniranje** socioloških metod, zlasti kvantitativnih in kvalitativnih (1,5 točke).
Primer (1,5 točke).

2. DRUŽBENA STRUKTURA

1. *Opreделите pojem družbene skupine. (1 točka)*

Družbeno skupino sestavlja **več posameznikov** (najmanj dva), ki so med seboj **povezani**.

2. *Navedite in kratko pojasnite dva dejavnika notranje kohezivnosti v družbenih skupinah. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo naslednje skupne dejavnike:

- **skupne dejavnosti** (tudi področja delovanja), ki so povezane s skupnimi potrebami in interesi pripadnikov skupin;
- **občutek pripadnosti skupini/identifikacija** s skupino;
- **skupna stališča, vrednote in norme**.

Za pravilno navedbo in pojasnitev enega dejavnika kohezivnosti dobi kandidat/kandidatka 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

3. *Utemeljite sociološko razvrstitev družine med primarne skupine in med družbene institucije. Pomagajte si lahko z virom B. (4 točke)*

Družina je **primarna družbena skupina**, ker je relativno majhna, v njej je zaslediti močno povezanost, odnosi med člani so intimni in relativno stabilni oziroma dolgotrajni (2 točki). Hkrati ima **naravo družbene institucije**, ker v njej potekata vzreja in vzgoja otrok, opravlja ekonomsko funkcijo (skrb za preživetje) in družbeni nadzor nad svojimi člani (2 točki).

Za celovito utemeljitev obeh vidikov dobijo kandidati/kandidatke 4 točke, za nepopolno pa ustrezno manj.

4. *Šola je po navedbah vira C družbena institucija. Katere pomembne družbene funkcije opravlja, da ji je mogoče pripisati institucionalno naravo? Navedite in kratko pojasnite dve. (2 točki)*

V odgovoru lahko kandidati/kandidatke navedejo:

- **omogoča kontinuiteto** (kot dejavnik socializacije prenaša znanje, spretnost, kulturne vzorce v celoti);
- **utrjuje** obstoječe družbene odnose, vloge in **družbeno življenje** v celoti (vpliva na stabilnost družbe);
- **izvaja družbeni nadzor**
- itd.

Za vsako navedeno in kratko pojasnjeno funkcijo šole kot institucije kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko, skupaj največ 2 točki. Ustrezne so tudi pravilne opisne navedbe in pojasnila, ki dokazujejo znanje kandidatov o funkcijah družbenih institucij in razumevanje, zakaj ima šola naravo družbene institucije.

5. *Opreделите totalne organizacije in navedite dva konkretna primera teh organizacij. (2,5 točke)*

V odgovoru lahko kandidati/kandidatke navedejo, da:

- so organizacije, v katerih so osebe izolirane od zunanjega sveta in od trajnih stikov s svojimi bližnjimi,
- gre za totalni nadzor nad posameznikom,
- gre za formaliziran način življenja
- itd.

Kandidat/kandidatka dobi za vključitev dveh elementov v odgovor 1,5 točke, sicer ustrezno manj. Za navedbo konkretnih primerov dobijo še po 0,5 točke za vsakega, skupaj največ 1 točko.

6. *Opreделите družbene skupine, ki so za posameznika/posameznico referenčne. (1 točka)*

To so **skupine, s katerimi se posameznik/posameznica močno istoveti (identificira)** in so zanj/zanj izvor vrednot, stališč, norm in vedenjskih vzorcev.

7. *Navedite dva primera referenčnih skupin in njuno vlogo v življenju posameznika/posameznice utemeljite. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje referenčne skupne:

- **družina,**
- **prijateljska skupina,**
- **poklicna/profesionalna skupina,**
- **politična stranka,**
- **verska skupnost**
- **itd.**

Za ustrezno navedbo dobijo kandidati/kandidatke po 1 točko, skupaj največ 2 točki, za ustrezno utemeljitev po 1 točko, skupaj največ 2 točki (pričakovano je, da zmorejo svoje znanje uporabiti na konkretnem izbranem primeru in utemeljiti, kaj osebi referenčna skupina pomeni, izvor česa je zanj ipd.).

3. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Opreделите pojma družbena moč in legitimnost moči. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke opredelijo moč kot **zmožnost odločanja o ravnanju drugih** ali kot možnost, da človek ali skupina ljudi uresniči svojo voljo v skupnem delovanju, tudi če temu nasprotujejo drugi, ki v tem delovanju sodelujejo, ali kot sposobnost, da svoje interese uveljavimo kljub nasprotovanju drugih (1,5 točke za eno od sorodnih opredelitev, za pomanjkljivo opredelitev pa ustrezno manj).

Legitimnost moči pomeni, da jo podrejeni sprejemajo, jo imajo za pravilno in upravičeno (1,5 točke, za pomanjkljiv odgovor ustrezno manj).

2. *Kateri tip legitimne moči po Webru prepoznate v viru A? Kratko pojasnite dve njegovi značilnosti. (3 točke)*

To je **racionalna oblast** (1 točka), za katero je značilno:

- temelji na sprejemanju **neosebnih** pravil/zakonov ali je neosebna oblast, oblast jasnih pravil, zakonov, predpisov;
- ljudje se podrejajo, ker **sprejemajo pravne okvire**, ki predpostavljenim dajejo moč ukazovanja;
- posamezniki/ce so **imenovani** ali **izvoljeni** na oblastne funkcije;
- pravni red natančno določa **pristojnosti** nosilcev oblastnih funkcij
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako ustrezno pojasnjeno zgoraj omenjeno značilnost (skupaj 2 točki).

3. *V kakšnem smislu je pojem države uporabljen v viru B? Kratko pojasnite. (2 točki)*

V viru B je pojem država uporabljen v **ožjem** smislu (1 točka) kot sklop političnih institucij, ki **izvajajo** oblast (1 točka).

4. *Katere funkcije moderne države izpostavlja funkcionalizem? Predstavite dve. (2 točki)*

Funkcionalizem izpostavlja naslednje funkcije države:

- **uveljavlja formalne norme** (zakone) in s tem družbeni red;
- **načrtuje** in **usmerja** dejavnosti v družbi;
- **posreduje v konfliktih** med različnimi družbenimi skupinami;
- **omogoča skladen razvoj** in obstoj družbe
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako ustrezno predstavljeno funkcijo (skupaj 2 točki).

5. *Kratko predstavite vlogo države z vidika konfliktnih teorij. (1,5 točke)*

Država je sredstvo, s katerim si posamezne skupine ljudi zagotavljajo **moč nad drugimi**, uveljavljajo svoje interese na škodo drugih; **lahko tudi** država je **sredstvo v rokah lastnikov proizvodnih sredstev** (1,5 točke za ta ali oni odgovor, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj).

6. *Razložite temeljni značilnosti demokratične države. (2 točki)*

Državna oblast je **izvoljena in zamenljiva** (1 točka); priznana je **raznolikost** družbenih interesov (1 točka).

Kot pravilno se upošteva tudi navedba drugih dveh vsebinsko različnih opredelitev, npr.: da so zagotovljene politične pravice, priznan raznolikost družbenih interesov itd.

7. *Kratko razložite, kako pluralizem pojasnjuje »naravo in porazdelitev moči v zahodnih demokracijah«. (Vir C) (2 točki)*

Nobena skupina ali posameznik nima že vnaprej zagotovljenega dominantnega položaja, zato med seboj **tekmujejo**, se **dogovarjajo** itd. (1 točka); družbena moč je **spremenljiva** in **razpršena** med različne posameznike in skupine (1 točka).

8. *Navedite in pojasnite eno od kritik pluralizma. (2 točki)*

Posamezniki ne izražajo svojih interesov neposredno, zastopajo jih razmeroma maloštevilni posamezniki (1 točka). Ti tvorijo elite, tako da je družbena moč pravzaprav razpršena med **različne elite** (1 točka).

4. DELO IN PROSTI ČAS

1. *Opredelite in kratko pojasnite instrumentalni odnos do dela. Pomagate si lahko z virom A. (2 točki)*

Instrumentalni odnos do dela je pojmovanje in doživljanje dela kot sredstva za doseganje drugih ciljev. To pomeni predvsem, da ljudje želijo zaslužiti dovolj denarja, s katerim si zagotovijo druge dobrine.

Za ustrezno pojasnitev dobi kandidat/kandidatka 2 točki, drugače ustrezno manj.

2. *Kratko pojasnite tri značilnosti nevtralnega odnosa med delom in prostim časom (vzorec nevtralnosti). (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedjo in pojasnijo naslednje značilnosti:

- delo in prosti čas **se razlikujeta**;
- **osrednji pomen** ljudje pripisujejo **prostemu času**;
- prosti čas preživljajo pretežno **v krogu družine**;
- pogosto ga porabljajo za **razvedrilo in rekreacijo**;
- vzorec je značilen za **ljude z nižjo ali srednjo stopnjo avtonomije** na delovnem mestu;
- delo **ne omogoča** ljudem **samouresničenja**
- itd.

Za vsako pravilno pojasnjeno značilnost dobi kandidat/kandidatka po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

3. *Navedite način ugotavljanja brezposelnosti, ki je predstavljen v viru B. (1 točka)*

To je registrirana (uradna) brezposelnost.

4. *Kako se še ugotavlja – poleg načina, ki je predstavljen v viru B – število brezposelnih? Navedite ta način in ga kratko pojasnite. (2 točki)*

Ugotavljanje brezposelnosti je možno še **po metodi ILO** (1 točka).

Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnilo še 1 točko, če vanj vključijo dve ali več značilnosti te metode, če vključijo le eno značilnost, pa 0,5 točke. Predstavijo lahko naslednje značilnosti metode ILO:

- opravljena je z **anketiranjem**;
- zajema osebe, ki v času anketiranja **niso opravljale nobenega plačanega dela**;
- te osebe so v (dveh) tednih od anketiranja **pripravljene začeti opravljati plačano delo**;
- v zadnjih (štirih) tednih pred anketo so te osebe **aktivno iskale zaposlitev**.

5. *Glede na vzroke brezposelnosti je mogoče razlikovati tri vrste/tipe brezposelnosti. Poimenujte te tipe in kratko predstavite značilnosti enega od njih. (2,5 točke)*

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak pravilno poimenovan tip 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke. Navedejo/poimenujejo lahko naslednje tipe brezposelnosti:

- **sezonska** brezposelnost,
- **frikcijska** brezposelnost,
- **strukturna** brezposelnost.

Za ustrezen opis enega od njih (izberejo ga sami) dobijo 1 točko, za nepopolnega ustrezno manj.

6. *Poklice, kakor je pravniški (vir C), imamo v sociologiji praviloma za profesije. Navedite tri značilnosti, po katerih se profesije razlikujejo od drugih poklicev. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje značilnosti profesij, po katerih se te razlikujejo od poklicev:

- profesija je utemeljena na **sistematičnem teoretskem znanju**, poklic bolj na rutini in izkustvu;
- profesije so bolj utemeljene na **avtoriteti strokovne sodbe**;
- profesionalno delo uživa posebno **podporo, zanimanje in varstvo javnosti**;
- **dostop** do profesij je bolj **omejen**;
- profesije imajo svojo izoblikovano **profesionalno kulturo** (profesionalna etika, profesionalna združenja)
- itd.

Za vsako ustrezno navedbo dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

7. *Navedite dve profesiji, ki sta tako kakor pravniki dobro organizirani in družbeno vplivni. (1 točka)*

Zdravniki, novinarji itd.

Za vsako ustrezno navedbo dobijo kandidati 0,5 točke, skupaj največ 1 točko.

8. *Nekateri sociologi trdijo, da profesionalna združenja skrbijo predvsem za to, da njihovi člani korektno opravljajo svoje delo, drugi pa kritizirajo združenja, ker naj bi branila predvsem sebične interese svojih članov. Na katere argumente se opirajo sociologi, ki kritizirajo vlogo profesionalnih združenj? (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje argumente:

- profesionalna združenja svojim članom zagotovijo **visoke nagrade** (plačila, moč, ugled);
- z omejitvami **nadzirajo trg dela**;
- **disciplinirajo svoje člane**;
- **omejujejo javni pogled** v delovanje svoje profesije;
- **ohranjajo vtis o izjemnosti** in nepogrešljivosti svojih profesij
- itd.

Za vsak ustrezno naveden argument dobijo kandidati/kandidatke po 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.